

Cantatedienst, gehouden op zondag 31 maart in de Pieterskerk te Leiden.

Voorganger: ds. Margreet Klokke

Gebed

Hier zijn wij,
God,
met alles wat we hebben
en alles wat we missen
met onze schatten
en onze schulden
met onze successen
en onze mislukkingen
met onze lusten
en onze lasten
met onze gaven
en onze menselijke tekorten
met onze kracht
en onze zwakheid
met ons vertrouwen
en onze twijfel
met onze lichtzijde
en onze schaduw...
en wij bidden:
neem ons aan
zoals wij zijn
zuiver uit
wie wij zullen zijn
en inspireer ons
door uw woord
en Geest,
door Jezus Christus
onze Heer,
Amen.

Preek over Psalm 31: 1-6, Lucas 23: 39-43 en Cantate BWV 106

Wellicht hebt u in de afgelopen Boekenweek het Boekenweek geschenk gekregen. Het is van Jan Siebelink en heet 'Jas van belofte'. Dit boekje heeft toevallig hetzelfde thema als de cantate die straks zal klinken en de bijbeltekst die gelezen is. Het begint met een ervaring die de schrijver zelf twee jaar geleden heeft gehad. Het is 's morgens 10.00 uur. De hoofdpersoon uit de novelle, Arthur Siebrandi, zit aan zijn bureau. Hij schrijft iets op, dat hij zojuist gelezen heeft in de bijbel. Hij laat zijn gedachten er nog even over gaan. Dan staat hij op om zijn benen te strekken, en merkt dat hij wankelt. Even denkt hij aan slaap in zijn voet, maar zijn linkerbeen blijft lomp en gevoelloos. Dan voelt hij vreemde tintelingen in zijn linkerarm. Hij beweegt hem, probeert een vuist te maken, maar krijgt zijn vingers niet bij elkaar. Niet lang daarna bevindt hij zich in een ambulance, op weg naar het ziekenhuis. Is hij bezig het leven te verlaten? Gaat hij 'naar de overzijde?' Zijn leven flitst aan hem voorbij. Hoe hij almaar bezig is geweest, naast zijn werk als docent Frans, met het schrijven van dat éne boek, dat hem onsterfelijk moest maken. En hij vraagt zich af: Is het genoeg geweest?

In interviews die Siebelink de afgelopen week gegeven heeft, vertelt hij hoe ingrijpend het moment was, dat het uitgangspunt vormt van z'n boek. 'Je moet weten dat ik, voor zover ik nog gelovig ben, ik een heel wankelmoedige gelovige ben', zegt hij daarin, 'een kleingelovige die hoopt dat er na zijn overlijden nog iets zal zijn en daar maakt hij zich, komend uit het gezin waarin hij is opgegroeid, een heel kinderlijke voorstelling van. Hij denkt aan het nieuwe Jeruzalem, het lam Gods dat daar op de troon zit, en de gelovigen die daar omheen staan'. Zeker is hij er niet van, dat hij een plaats krijgt in die kring. Hij heeft het niet goed gedaan, vindt hij. Er zijn dingen, waar hij zich schuldig over voelt.

De dood - dat lees je in zijn boek, dat hoor je in zijn persoonlijke verhaal – die kan werken als een spiegel. Wie hem in de ogen kijkt, ziet zichzelf. Niet alleen van z'n lichtzijde, maar ook van z'n schaduwzijde. Het besef van je sterfelijkheid maakt je bewust van je feilbaarheid. Van alles, dat je niet bent geworden en anders had willen doen. Je hoeft overigens niet in de ambulance te liggen of op de intensive care, om dit te ervaren. De dood kan ook op een minder directe manier bij je langskomen. Als je een kroonjaar bereikt, bijvoorbeeld. Je wordt 40, 50 of 60. Je beseft dat de tijd tikt. Het boek dat je onsterfelijk zou maken is nog niet geschreven. De baan, die je bekendheid zou geven, nog niet gevonden. De médaille, waar je al zo lang voor traint, nog niet gehaald. Je wordt geconfronteerd met je mislukkingen en je beperkingen. En

dan kan die vraag, waar het in het Boekenweek geschenk, de cantate en de bijbeltekst om gaat, ook bij jezelf bovenkomen: Is het genoeg geweest?

In de tekst die uit Lucas' beschrijving van het evangelie gelezen is, wordt verteld van drie mensen die stervende zijn. Wat zijn ze vaak afgebeeld, op schilderijen en altaarstukken. Jezus en de twee moordenaars, op Golgotha. Voor het geval wij nog niet in een ambulance hebben gelegen en ook niet gevoelig zijn voor kroonjaren kunnen zij ons de spiegel van de dood voorhouden en herinneren aan die existentiële vraag: Hoe kan een mens in het licht van z'n sterfelijkheid omgaan met z'n onvermogen en zijn schuld? Dat kan op twee manieren, zegt Lucas, je ziet het aan de twee moordenaars.

De eerste houdt zich, ondanks dat het z'n laatste uren zijn, niet bezig met zelfreflectie. Hij lijkt geen last te hebben van schuldgevoel. Hij is vooral boos op anderen, en reageert dit af op Jezus. Het is bijzonder, met welk psychologisch inzicht Lucas dit heeft beschreven. Er is intussen veel onderzoek gedaan naar misdaad. Het is duidelijk aan het worden, hoe allerlei invloeden zich erin doen gelden, uit het familieverhaal en het milieu - krachten van verzet, protest, wraak. Elke misdaad is tegelijk uiting van een individu en van een maatschappij. In elke persoonlijke schuld is een stuk algemene schuld. Dat maakt elke straf, die alleen de misdadiger raakt, ook een beetje onrechtvaardig. En dáárin schuilt er een uitweg voor de gestrafte. Hij kan zich richten op dit stukje onrechtvaardigheid. Zo hoeft hij niet in de spiegel te kijken. Hij kan z'n geweten sussen. Hij kan zichzelf redden van de pijnlijke vraag: Is het genoeg geweest? Lucas geeft de eerste moordenaar deze mentaliteit. Hij is niet bezig met zichzelf, hij is boos op anderen en reageert dit af op Jezus. Hij bespot hem, en confronteert hem met zijn mislukking. *Jij bent toch de messias? Red jezelf dan en ons erbij!*

Dat is een manier van omgaan, met je onvermogen en je schuld, zegt Lucas. En je kunt hem herkennen, bij jezelf. Het kan een eerste reactie zijn, bij iets dat verkeerd gaat. Als je jezelf op de duim slaat, word je vaak eerst boos op de hamer, en dan pas op jezelf. En je ziet hem ook bij anderen, in de samenleving. Als er iets niet goed gaat, lucht een mens z'n woede vaak eerst op iets of iemand anders, liefst of wie de leiding hebben, voordat hij zich afvraagt of hij er zelf iets aan had kunnen doen. De polarisatie in de samenleving komt voor mijn gevoel voor een deel hier vandaan. Het is een manier van omgaan met je mislukkingen, je beperkingen, je onvermogen en je schuld...

In de gestalte van de tweede moordenaar kun je een andere manier herkennen. Hij heeft dezelfde misdaad begaan als de eerste en krijgt dezelfde straf. Maar deze raakt hem anders dan de eerste. Hij laat zich de spiegel voorhouden, door de dood. Hij erkent zijn schuld. Hij neemt verantwoordelijkheid voor wat hij heeft gedaan. Doordrongen van zijn feilbaarheid reikt hij boven zichzelf uit en vraagt om hulp. Dat kan een enorme stap zijn, om hulp vragen. Wie wel eens

ziek is geweest, of vastgelopen in z'n leven, weet dit. Toegeven, dat je het alleen niet kan, er zelf niet uitkomt – dat is wat. De tweede moordenaar zet die stap.

Denk aan mij, vraagt hij aan Jezus, *wanneer u in uw koninkrijk komt*.

Kijk, dit is een tegenverhaal van een bekend verhaal uit het Oude Testament. Het verhaal van Adam en Eva, die geen zin hebben in afhankelijkheid. Die niet steeds een boom willen opzetten met God, als ze keuzes moeten maken tussen goed en kwaad. Die liever autonoom zijn, zelfstandig hun weg bepalen en dan het paradijs verliezen. Daar tegenover is er hier iemand die erkent: Ik ben sterfelijk, ik ben feilbaar en dus ook afhankelijk. Daar kies ik voor. *Denk aan mij*, vraagt hij aan Jezus, *wanneer u in uw koninkrijk komt*. Dit, zegt Lucas, is de tweede manier van omgaan met je onvermogen en je schuld.

Dat brengt ons bij de derde stervende in dit verhaal, bij Jezus. Hij is wel net zo gekruisigd als de twee moordenaars, maar bevindt zich toch in een andere situatie. Zij waren in de ogen van mensen niet goed genoeg voor deze wereld. Hij was té goed voor deze wereld. Als hij èrgens mee worstelt, is het niet z'n eigen onvermogen of schuld, maar die van anderen. Martin Luther King heeft ooit gezegd: 'Duisternis kan geen duisternis verdrijven, alleen licht kan dat. Haat kan ook geen haat oplossen, alleen liefde kan dat.' Dat kun je zien, aan de manier waarop Jezus zijn lijden draagt. Zonder boosheid, zonder oordeel. Met aanvaarding, van onze menselijke feilbaarheid. Dat doet hij niet alleen, het is geen bovenmenselijke prestatie. Hij zoekt daarin steun, in zijn geloofstraditie. Hij laat zich leiden, door de oude woorden, van een eerdere koning der Joden. David, de psalmdichter. *Bij u Heer, schuil ik, ... Bevrijd mij en doe mij recht ... wees voor mij een rots, ... een vesting die mij redding biedt. U bent mijn rots, ... mijn toevlucht. In uw hand leg ik mijn leven...* In de taal van het vertrouwen van zijn volk vindt hij de nabijheid van de Eeuwige. En één met hem, kan hij dan ondanks alles open staan voor de moordenaar naast hem, als deze zich afhankelijk maakt van hem en vraagt: *Denk aan mij...*

Er zijn schilderijen en altaarstukken, waarop dit zó dierbaar is afgebeeld. Je ziet het gezicht van de tweede moordenaar, smekend gericht op Jezus. En dat van Jezus, toegewend naar hem. Ze zijn daar samen, in hun lijden en pijn. Er is gemeenschap, onderlinge nabijheid. Je ziet iets van liefde, bespeurt de Geest van God. Er is leven, midden in de dood. En Jezus zegt tegen de tweede moordenaar: *Ik verzeker je, nog vandaag zul je met mij in het paradijs zijn*.

Als u mij nu vraagt wat dat is, het paradijs, en of ik daar net zo'n voorstelling van heb als Jan Siebelink, dan zeg ik nee. De bijbel spreekt wel in die beeldtaal over het eeuwige leven. Het wordt inderdaad vergeleken, met de nieuwe stad Jeruzalem, waar de zon niet hoeft te schijnen omdat Gods licht er de mensen oog geeft voor elkaar. Maar het wordt ook vergeleken met gekoesterd worden in Abrahams schoot en met ontvangen worden in een huis met vele kamers. Het

wordt vergeleken met samen aan tafel zitten, met een bruiloftsfeest. Dat lees ik als allemaal taal voor één en hetzelfde: Het wonder van de herstelde verhoudingen. Van de gemeenschap met God en met elkaar. Wij vinden dit paradijs vaak pas via de omweg van het besef van onze sterfelijkheid en feilbaarheid en de aanvaarding, daardoor, van onze afhankelijkheid. Want het is de omarmde afhankelijkheid die de liefde laat stromen. En elk van ons heeft er wel ervaringen mee, dat de liefde niet gehoorzaamt aan de wetten van tijd en ruimte. Dat die blijft, ook al tikt de klok door, dat die de essentie is van het paradijs, dat daarin eeuwig leven schuilt.

Is het genoeg geweest, vraagt Arthur Siebrandi zich af, in de ambulance. Hij ziet z'n leven aan zich voorbijgaan, hoe hij almaar bezig is geweest dat éne boek te schrijven dat hem onsterfelijk zou maken. Maar hij herinnert zich ook hoe hij zich afvroeg, toen het bijna klaar was - is er toch niet meer? Gaat het toch niet om iets anders? Om het omgekeerde? Om onthechting, loslaten van het ego, één worden met de Ene, en de liefde die vriendschap is? Aan het einde van zijn verhaal schemert het vermoeden door, dat je de toegang van het paradijs kunt missen als je het daar niet zoekt, hier en nu en straks, tot in eeuwigheid. Amen.

Bronnen:

E.L. Smelik, Overjarige postille, p. 84 ev

Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament V p. 763 (over 'paradijs')

Interview in NRC weekend 23/24 maart 2019 van Jannetje Koelewijn

Eeuwige,
Hier zijn wij
in onze sterfelijkheid
en feilbaarheid.
Wij zijn stil
van muziek
die deze
voelbaar maakt
en aanvaardbaar
tegelijk.
En wij zijn dankbaar
voor het verhaal
van Jezus' leven en
sterven
dat ons ermee
verzoent.
Wij bidden
dat wij het
in de omgang
met ons menselijk
tekort
zullen zoeken
bij U en bij elkaar.
Want in liefde
is leven
altijd en eeuwig.

Wij bidden
voor mensen
die de afgelopen tijd
op de een of andere
manier
geconfronteerd zijn
met hun eindigheid
en die nu worstelen
met hun 'kleine
leven';
mensen
zonder boek,
baan of médaille
om hen
onsterfelijk
te maken.
Mag het licht vallen
op wat eeuwig
kan zijn
in een 'klein leven'
de hand
in een hand
die verwijst
naar een
overkant.

Wij bidden
voor mensen
die de afgelopen tijd
op de één of andere
manier
geconfronteerd zijn
met hun
feilbaarheid
en nu worstelen
met hun
menselijk tekort;
mensen
die anders
hebben gehandeld
dan ze wilden
en zich schuldig
voelen
over wat verkeerd
is gegaan.
Mogen zij
zien wat is
en toch
opnieuw beginnen
met Jezus
uw Zoon
liefde
die geneest.

In stilte

...

Onze Vader

...